

УДК 378.012:001.895

Л.О. СУЩЕНКО,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри управління навчальним закладом і педагогіки вищої школи Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ: ВІД СТРАТЕГІЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

На основі розгорнутого теоретичного аналізу наукових досягнень автором визначено сутнісні особливості інновацій в освіті; узагальнено показники інноваційної педагогічної діяльності; охарактеризовано пріоритетні завдання розвитку навчального закладу, що працює в інноваційному режимі, а також акцентовано на необхідності трансформації існуючої парадигми освіти.

Ключові слова: цивілізаційні зміни, освітнє середовище, навчальний заклад, інновації, нововведення, інноваційний режим, інноваційна педагогічна діяльність.

Постановка проблеми. На наших очах відбувається становлення нової, перехідної епохи, яка потребує інших засобів мислення, поведінки, створення нових соціальних інститутів. Постіндустріальний розвиток не є простим продовженням техногенної цивілізації. Це, насамперед, початок нового етапу цивілізаційного розвитку. А цивілізаційні зміни, що відбуваються в умовах сьогодення, безперечно, стосуються і системи освіти, зростання значущості якої в суспільному житті й долі людини не викликає жодних сумнівів.

Нині, як ніколи, прогресивність будь-якого суспільства визначається саме рівнем розвитку особистості. Цей чинник і є головним важелем впливу на подальший прогрес.

Аналіз останніх досліджень. Цікавою і корисною з цього приводу є думка В. Кременя, який зауважує: «Для суспільств, що намагаються бути конкурентоспроможними, зорієнтованими на майбутнє, освіта разом з наукою стають найбільш пріоритетними сферами життєдіяльності, тому що в умовах глобалізації зростає конкурентність країн як в економічній, так і в інших сферах, і місце кожної країни в цій конкуренції визначається наукою як сферою, що продукує нові знання, і освітою, що олюднює знання, робить їх діяльними» [4, с. 2].

Дослідження філософів, педагогів, соціологів переконливо доводять, що центром світоглядної парадигми є освіта, яка розвивається як відповідь на виклики цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі. Мова йде про створення нової філософії освіти – освіти, яка б забезпечила комфортне існування людини у XXI ст.

На жаль, освіта в Україні ще не стала фундаментальною цінністю, а її вплив на суспільний розвиток є недостатнім з причини слабкої затребуваності з боку суспільства і держави. Дедалі очевиднішим стає той факт, що країна буде успішною за умови збільшення людського капіталу (до речі, у розвинутих країнах він становить 70–80% національного багатства), зумовлюючи випереджальний розвиток елітарної освіти як молоді, так і дорослого населення.

Нормативно-правовими регуляторами інноваційних процесів у педагогічній освіті є такі державні документи: Національна доктрина розвитку освіти, Державна цільова комплексна програма «Учитель», Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Державна національна програма «Освіта України XXI століття», Національна стратегія розвитку осві-

ти в Україні на 2012–2021 роки, «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», Нова стратегічна програма європейського співробітництва в галузі освіти і навчання «Освіта і навчання 2020», «Стратегія інноваційного розвитку України на 2009–2018 рр. і на період до 2039 року».

Проблеми педагогічної інноватики висвітлено в працях Л. Волик, Л. Даниленко, І. Дичківської, Г. Єльнікової, В. Паламарчук, О. Попової, М. Поташника, В. Семиченко, Т. Сущенко, В. Шукшунова, А. Харківської, А. Хуторського, Н. Юсуфбекової та ін.

Формулювання мети. Мета статті полягає у розкритті особливостей інноваційної педагогічної діяльності як потужного ресурсу якісних освітніх змін.

Виклад основного матеріалу. У результаті поглибленої філософської рефлексії сучасних світових і вітчизняних реалій, змісту феномену «освіти», місця і ролі останньої в сучасній Україні і в контексті нових світових реалій академіком В. Андрущенком були розроблені філософські засади, на основі яких формувались рекомендації щодо стратегії розвитку галузі та новітніх основ державної освітньої політики. Він виокремлює п'ять принципових положень, які становлять концептуальну канву сучасної філософії освіти:

– сучасну систему освіти України слід розглядати у контексті її становлення і розвитку (трансформації, модернізації); враховуючи нові світові реалії, рішуче відмежовуючись від колишньої надмірної ідеологізації, адміністрування та авторитаризму, й одночасно спадкоємно переймаючи й продовжуючи все те, що становило гуманістичне надбання минулої епохи, вона збагачується новітніми світовими надбаннями й утворюється як система національна, що владно заявляє про власну конкурентоспроможність у європейському і світовому освітньому просторі; основні напрями модернізації освіти у першій третині XXI ст. визначають Болонські домовленості, які виконуються в Україні за умови збереження національної педагогічної матриці і тих переваг, якими система освіти України завжди славилася в Європі й у світі;

– сутність сучасного процесу навчання становить не лише збагачення особистості певною сумою знань чи формування навичок практичної діяльності, а всебічна підготовка людини до життя у глобалізованому інформаційному просторі через створення рівних умов доступу до якісної освіти, забезпечення освіти впродовж життя, формування толерантного світогляду і дискурсного характеру взаємодії народів і культур;

– філософське підґрунтя навчально-виховного процесу становлять принципи пріоритету людини як особистості, свободи вибору цінностей, реалізації можливостей саморозвитку, єдності національних та загальнолюдських інтересів, системності, взаємозв'язку теорії та практики, гуманітарного і природничого знання;

– останнє потребує активного переоблаштування навчально-виховного процесу на засадах інформаційних технологій та мовних стратегій, розробки та впровадження інтегративних курсів та лекторіїв, підвищення ролі самостійної роботи студентів та навчальної практики [1, с. 10–11].

Перед тим, як шукати відповідь на питання: «Які ж корективи потрібно вносити в освіту, щоб підготувати людину до життя у швидкозмінних умовах?», хочемо уточнити, що цивілізаційні зміни зумовлюють потребу в підготовці людини до нових, принципово інших інновацій. Постійно-неперервною й актуальною була і залишається проблема прогресивних нововведень у науці та освіті. Інноваційні ідеї у своєму розвитку просувалися шляхом їх спрямування на планомірне створення сприятливих умов для всебічного розвитку особистості, її самоактуалізації, захисту, підтримки, повного прийняття її індивідуального досвіду.

Важко заперечувати, що інноваційна практика базується на емпіричному пізнанні нових засобів взаємодії у процесі співтворчості вчених і педагогів на основі удосконалення професійної майстерності, конструюванні та створенні нових освітніх технологій, розвитку педагогічної творчості.

Відомо, що майстерність упровадження інноваційного досвіду і досягнення продуктивних результатів у навчанні та вихованні є продуктом креативної практики, адже наукові закономірності теж реалізуються у різноманітному особистісно-продуктивному результаті.

У Білій книзі національної освіти України, інновації в освіті визнаються не лише як кінцевий продукт застосування будь-якої педагогічної новації з метою внесення якісних змін в освітній процес й отримання економічного, соціального, науково-технічного, екологічно-

го та іншого ефекту, але і як процедура постійного оновлення освіти. Освітні (педагогічні) інновації характеризуються новизною, спрямованою на якісне покращання освітнього процесу і відображаються в удосконаленні або нових освітніх системах (дидактичній, виховній, управлінській), складових освітнього процесу (меті, змісті, структурі, формах, методах, засобах, результатах), освітніх технологіях (дидактичних, виховних, управлінських), наукових та науково-методичних розробках, інформаційно-комунікаційній техніці для закладів і установ освіти, а також нормативно-правових документах, що регламентують діяльність навчальних закладів і установ освіти та їх відносини з іншими інституціями [2].

Здійснення інноваційного розвитку навчального закладу передбачає, перш за все, зміни освітньо-світоглядних позицій: перехід від розуміння системи освіти як сфери ретрансляції знань – до сфери перспективного розвитку; зміну домінуючого ставлення до освіти як до витратної галузі – на ставлення до освіти як одного із стратегічних ресурсів економічного і соціального розвитку України.

Щоб зрозуміти позитивні наслідки інноваційного розвитку навчального закладу, важливо, на нашу думку, звернутися до чинників, що гальмують цей процес: відсутність єдиної державної програми або концепції інноваційного розвитку освіти, єдиного координуючого центру щодо фінансування програм і проектів інноваційного розвитку навчальних закладів; недосконалість нормативно-правової бази для забезпечення реалізації механізмів єдиної інформаційної мережі; відсутність механізмів визначення, підтримки і поширення кращих зразків інноваційної педагогічної діяльності; невідповідність матеріально-технічного забезпечення переважної більшості навчальних закладів сучасним вимогам та ін.

Слід підкреслити, під інноваційною педагогічною діяльністю ми розуміємо продуктивну діяльність педагогів, яка пов'язана з перетворенням новизни у нововведення (під новизною розуміється явище, яке несе в собі сутність способу, методики, технології організації та змісту нового, тоді як нововведення це – організація нового).

Фактично в Україні спостерігається перехід вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти до так званого режиму інноваційного пошуку: забезпечення професійної мобільності щодо темпів навчання, збагачення педагогічного процесу сучасними інформаційними технологіями, інтенсивний розвиток дистанційних форм навчання тощо.

В умовах модернізації сучасної системи освіти зростає роль інноваційної діяльності, яка дедалі більше набуває масового характеру, адже існує нагальна проблема в оновленні змісту освіти, досягненні нової якості на основі інноваційних ініціатив з пріоритетними напрямками освітньої діяльності. А тому наукова підтримка та наукове обґрунтування інновацій стають системоутворюючими елементами розвитку системи освіти, і чим «вищий ранг інновацій, тим більше вимог до наукового обґрунтування управління інноваційним процесом» [7].

Враховуючи той факт, що рушійною силою інноваційної діяльності є саме особистість педагога, зазначимо, що саме викладач, учитель або вихователь має широкий спектр можливостей та інноваційний потенціал у реалізації творчого пошуку.

Для педагогів, які працюють в інноваційному режимі, особливого значення набуває спрямування на безперервний розвиток; переведення об'єкта в новий, якісно інший стан; створення, опанування та реалізація нових засобів (за допомогою спеціально розроблених алгоритмів перетворення педагогічної ідеї на педагогічну технологію); особливий вид творчої діяльності, що спрямована на високий рівень професіоналізму педагогічного колективу та нові горизонти особистісно-професійного зростання його членів.

Дослідники зазначають, що впровадження нової ідеї, проекту або технології нерідко нашоухується на різні перешкоди, які названо антиінноваційними бар'єрами. На жаль, існують зовнішні або внутрішні перешкоди, що заважають здійсненню інноваційної діяльності.

Можна погодитися з думкою О. Невмержицького, який виокремлює такі зовнішні бар'єри: по-перше, соціальні бар'єри (несумісність нового з наявним досвідом і цінностями, прийнятими в суспільстві; стереотипи мислення педагогічного співтовариства); по-друге, організаційні бар'єри (протидія керівних органів освіти втіленню нововведень; відсутність координаційних центрів з розробки та впровадження педагогічних інновацій); по-

третє, методичні бар'єри (брак методичного забезпечення нововведення, недостатня поінформованість у галузі педагогічної інноватики); по-четверте, матеріально-технічні бар'єри (навантаження педагогів, побутові умови, рівень заробітної плати) [5].

До внутрішніх бар'єрів належать психологічні (особистісні) бар'єри, які приховують глибинні особистісно-професійні проблеми. Це психічні стани, що виявляються в неадекватній пасивності педагога, що перешкоджає здійсненню інноваційної діяльності.

Звідси завдання педагогічного колективу, який працює в режимі безперервного розвитку (інноваційному режимі), потребує: перетворення і зміни у способі діяльності, стилі мислення самого педагога, створення конгруентної концепції, що лежить в основі загальної системи навчально-виховної роботи; особистісний підхід, творчий, дослідно-експериментальний характер, стійка позитивна мета-мотивація на пошук нового в організації навчально-виховного процесу, сприятливий мікроклімат у колективі, відкритість навчального закладу до нововведень, прискорений перехід до елективного навчання.

Щоб інноваційна діяльність приносила педагогу відчуття значущості його інноваційної праці, позитивно впливала на його самооцінку, а нововведення не несли в собі негативних наслідків, необхідно запропонувати низку порад-висновків, які педагог може використати для попередньої перевірки своїх гіпотез, виділення найсуттєвіших факторів, що впливатимуть на результати інноваційної діяльності з метою варіювання цих факторів для досягнення оптимальних результатів.

Слід підкреслити, що головними критеріями оцінювання рівня інноваційної педагогічної діяльності, на думку Т. Сущенко, є такі: запропоновані матеріали забезпечують вищий рівень розвитку особистості; розв'язане актуальне завдання, що відповідає сучасним концепціям і гарантує досягнення принципово нових результатів; нововведення поліпшить загальний стан всебічного розвитку особистості взагалі та якість навчально-виховного процесу зокрема; розв'язується проблема, яка складно вирішується за допомогою стандартних методів; доступність нововведень; наявність такої оригінальної педагогічної ідеї, яка за значенням наближається до наукової новизни; життєздатність нововведення, сукупність змін, до яких воно може привести в оточуючому освітньому середовищі протягом певного життєвого циклу [6, с. 6].

При цьому ми вважаємо, що інноваційність педагогічної діяльності полягає в тому, що вона спрямована не тільки на отримання інтелектуального або матеріального продукту, скільки на розвиток гуманістично орієнтованого типу особистості. У зв'язку з цим визначено психолого-педагогічні умови, що забезпечуватимуть інноваційну педагогічну діяльність: створення рефлексивно-інноваційного середовища пошукового характеру; безоцінне прийняття педагогом кожної особистості, підхід до неї тільки з оптимістичних позицій; врахування особистісних цілей та інтересів кожного; здійснення екофасилітативного підходу; організація спільної діяльності педагога і вихованців на засадах партнерства; збагачення їх духовного змісту на кожному віковому етапі.

Найбільш ефективною формою роботи з науково-методичного забезпечення інноваційної педагогічної діяльності ми вважаємо організацію «Шкіл педагогічної майстерності» в рамках організації роботи постійно діючого дискусійного клубу «Новатор» (на базі Класичного приватного університету м. Запоріжжя), у якому відбувалися цікаві зустрічі з відомими особистостями України, зокрема провідним фахівцем з проблем педагогічної майстерності, неперервної професійної освіти, етики та естетики, теорії української та зарубіжної культури, академіком І. Зязюном; доктором філософських наук, професором, автором понад 500 наукових статей В. Кудіним, професором, основоположником ноопедагогіки К. Корсаком; українським поетом, театральним діячем, науковцем-винахідником В. Іващенко; народним артистом України, почесним громадянином м. Запоріжжя О. Гапоном та іншими.

Програма «Школи педагогічної майстерності» у кожному конкретному навчальному закладі має своєрідне наповнення, але обов'язковими її компонентами є: пошук оптимального варіанта трансформування наукових ідей та перспективного педагогічного досвіду (інновацій) у практику роботи ДНЗ, ЗНЗ, ВНЗ або інститутів післядипломної педагогічної освіти; визначення форм найбільш ефективно організації інноваційного процесу та співвіднесення їх з традиційною внутрішньошкільною (внутрішньовузівською), методичною та самоосвітньою роботою педагогів, що сприятиме розвитку педагогічної майстерності.

Висновки. Отже, результати, наведені вище, дають можливість зробити такі висновки. Квінтесенцією роботи педагогічного колективу в пошуковому режимі є розв'язання професійних завдань педагогами з високою та стабільною продуктивністю, що проявляється в позитивних змінах результатів освітнього процесу; розвиток свідомості та діяльності суб'єктів інноваційного досвіду, підвищення рівня професіоналізму і кваліфікації педагогів, які розробляють і реалізують інноваційні ідеї; усвідомлення значущості, актуальності й соціальної ефективності власних інноваційних пошуків, ініціатив та відкриттів; забезпечення принципових змін освітньої діяльності, які стануть запорукою зростання якості освіти, сприятимуть формуванню кожної особистості, здатної до подальшої успішної життєвої самореалізації.

Перспективи подальших наукових пошуків ми вбачаємо у розкритті проблеми інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Філософія освіти XXI століття: у пошуках перспективи / В.П. Андрущенко Філософія освіти. – 2006. – № 1 (3). – С. 6–12.
2. Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексеєнко, В.М. Аніщенко, В.Г. Кремень [та ін.]; НАПН України; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Інформ. системи, 2010. – 340 с.
3. Волик Л.В. Українська освіта та інноваційний режим діяльності педагога: ризики, пошуки, стратегії / Л.В. Волик Шлях освіти. – № 4. – 2012. – С. 24–28.
4. Кремень В. Освіта в контексті цивілізаційних змін / В. Кремень Шлях освіти. – № 4 (58). – 2010. – С. 2–8.
5. Невмержицький О. Педагогічні технології – зваби і загрози / О. Невмержицький Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 97–101.
6. Сущенко Т.І. Науково-методичне забезпечення інноваційної діяльності вчителів / Т.І. Сущенко Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць / редкол.: Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ; Запоріжжя. – 2004. – Вип. 30. – С. 3–11.
7. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика: науч. изд. / А.В. Хуторской. – М.: Изд-во УНЦ ДО, 2005. – 222 с.

References

1. Andruschenko, V.P. *Filosofia osvity XXI stolittia: u poshukakh perspektyvy* [Philosophy of Education XXI century: in search of prospects]. *Filosofia osvity* [Philosophy of Education]. 2006, no. 1 (3), pp. 6-12. (In Ukrainian).
2. Alekseenko, T.F., Anischenko, V.M., Kremen', V.H. et al. (2010). *Bila knyha natsional'noi osvity Ukrainy* [The White Book of National Education of Ukraine]. National Academy of Pedagogic Sciences. Ed. by V.H. Kremin'. Kyiv. Inform. Systemy Publ. 340 p. (In Ukrainian).
3. Volyk, L.V. *Ukrains'ka osvita ta innovatsijnyj rezhym diial'nosti pedahoha: ryzyky, poshuky, stratehii* [Ukrainian education and innovative mode of teacher: risks quest strategy]. *Shliakh osvity* [The path of education]. 2012, no. 4, pp. 24-28. (In Ukrainian).
4. Kremen', V. *Osvita v konteksti tsyvilizatsijnykh zmin* [Education in the context of civilizational changes.] *Shliakh osvity* [The path of education]. 2010, no. 4(58), pp. 2-8. (In Ukrainian).
5. Nevmerzhyts'kyj, O. *Pedahohichni tekhnolohii zvaby i zahrozy* [Teaching technology is seduction and threat]. *Vyscha osvita Ukrainy* [Higher education Ukraine]. 2006, no. 1, pp. 97-101. (In Ukrainian).
6. Suschenko, T.I. (2004). *Naukovo-metodychne zabezpechennia innovatsijnoi diial'nosti vchyteliv* [Scientific and methodological support innovation teachers] *Pedahohika i psykhologhiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky* [Pedagogy and Psychology of formation of creative personality: Problems and solutions]. Coll.of research papes. Ed. by T.I.Suschenko. Kyiv-Zaporizhzhia. Issue 30, pp. 3-11. (In Ukrainian).
7. Khutorskoj, A.V. (2005). *Pedagogicheskaja innovatika: metodologija, teorija, praktika: nauch. izd.* [Pedagogical innovations: Methodology, Theory, Practice, scientific. ed.]. Moscow: Publ.House TO UC. 222 p. (In Russian).

На основе развернутого теоретического анализа научных достижений автором определена сущность особенностей инноваций в образовании; обобщены показатели инновационной педагогической деятельности; охарактеризованы приоритетные задачи развития учебного заведения, работающего в инновационном режиме, а также сделан акцент на необходимости трансформации существующей парадигмы образования.

Ключевые слова: цивилизационные изменения, образовательная среда, учебное заведение, инновации, нововведения, инновационный режим, инновационная педагогическая деятельность.

On the basis of detailed theoretical analysis of scientific achievements, the author defines the essential characteristics of innovation in education; summarizes the performance of innovative educational activities; describes the priorities of the institution working in an innovative mode, and emphasizes the need to transform the current paradigm of education.

Key words: civilization changes, learning environment, school, innovation, innovation mode, innovative educational activities.

Одержано 9.10.2015.